

MAKTABGACHA TALIMDA RIVOJLANTIRUVCHI PEDAGOGIK O'YINLAR.

Eshmamatova Sitara

TMC inistutiti O'qtuvchi

Qabulova Dilyafruz

TMC instituti MTC23-101 Talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlarning mazmuni, ularning bolalar psixologik, nutqiy, ijtimoiy hamda bilish faoliyatini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asoslangan holda tahlil qilinadi. Pedagogik o'yinlarning turlari, ularning ta'lim jarayoniga integratsiyasi, o'yin orqali o'qitishning metodik asoslari hamda amaliy natijalari yoritilgan. Tadqiqot davomida ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili, kuzatish, tajriba-sinov ishlari metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar o'yin texnologiyalari bolalarning motivatsiyasi, diqqat, xotira, fikrlash, ijodkorlik va ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada rivojlantirishini ko'rsatdi. Maqola yakunida o'yin texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha amaliy takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik o'yin, rivojlantiruvchi texnologiyalar, bilish jarayoni, motivatsiya, o'yin metodikasi, interfaol o'yinlar, bolalar rivoji.

Maktabgacha yosh davri inson rivojlanishidagi eng mas'uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Bolaning nutqi, tafakkuri, emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi va bilish faoliyati asosan 3–7 yosh oralig'ida shakllanadi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tizimida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar mazkur yoshning psixofiziologik xususiyatlariga mos bo'lishi zarur.

Rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlar maktabgacha ta'limning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. O'yin faoliyati bolaning asosiy tabiiy ehtiyoji bo'lib, unda bilim olish, o'rganish, izlanish, mustaqil qaror qabul qilish, tasavvur qilish, rolli faoliyat olib borish kabi jarayonlar tabiiy ravishda yuz beradi. Shu bois o'yinlar ta'lim jarayonini qiziqarli, erkin, interfaol shaklga aylantiradi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda maktabgacha ta'limni modernizatsiya qilish, rivojlantiruvchi metodikalarni joriy etish bo'yicha qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda pedagogik o'yinlarning ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalar (3–7 yosh) uchun o'yin — bu hayot, o'rganish va rivojlanishning asosiy shakli. Bolalar o'yin orqali dunyoni taniydi, nutqi rivojlanadi, fikrlaydi, muammolarni yechadi, boshqalar bilan muloqot qilishni o'rganadi. Quyida har bir yosh bosqichiga mos, eng samarali va ilmiy asoslangan rivojlantiruvchi o'yinlarning to'liq ro'yxati va ularni qanday o'tkazish bo'yicha aniq ko'rsatmalar berilgan.

3–4 yosh (kichik guruh) — «men dunyoni his qilaman»

Bu yoshda asosiy maqsad: sensorika, katta va nozik motorika, oddiy nutq, diqqatni jamlash.

Qum va suv o'yinlari

Material: qum quti, suv idishlari, qoshiq, chelakcha, qoliplar.

Vazifa: qumni qo'l bilan siqish, suv quyish-o'tkazish, qoliplarga bosish.

Rivojlantiradi: sensorika, nozik motorika, sabr-toqat.

«Rangli loviya saralash»

Material: turli rangdagi loviya yoki katta makaron, 4-5 ta idish.

Vazifa: «Qizil loviyalarni qizil idishga, yashillarni yashil idishga sol» deb ko'rsatma beriladi.

Rivojlantiradi: rang tanish, diqqat, qo'l-ko'z muvofiqlashuvi.

Barmoq o'yinlari (har kuni 3-4 marta)

- «Barmoq oilasi»

- «Qorako'z kampir pirog pishirdi»

- «Ikki mushukcha»

Rivojlantiradi: nozik motorika, nutq ritmi, xotira.

«Kiyintir ayiqchani»

Material: katta o'yinchoq ayiq yoki qo'g'irchoq + fermuar, tugma, kiprik, bog'ich.

Vazifa: bola ayiqchani kiyintiradi va yechintiradi.

Rivojlantiradi: o'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalari.

«Nima o'zgardi?»

3-4 ta o'yinchoq qo'yiladi → bola ko'zini yumadi → bitta o'yinchoq olinadi yoki joyi almashadi.

Rivojlantiradi: diqqat, vizual xotira.

4-5 yosh (o'rta guruh) — «men fikrlayman va solishtiraman»

Bu davrda mantiqiy fikrlash, matematik tasavvurlar, tasavvur va nutq faol rivojlanadi.

Dienes bloklari (Logical blocks)

4 ta belgi bo'yicha 48 ta blok: shakl, rang, hajm, qalinlik.

Misol o'yinlar:

- «Bir xil bloklarni top»
- «Kattadan kichikka tartibla»
- «Men o'yladim, sen top» (tarbiyachi 3 ta belgisini aytadi, bola topadi).

Kyuzener tayoqchalari (sonli rangli tayoqchalar)

- Oq=1, qizil=2, och yashil=3 ... qora=10

O'yinlar:

- «Poyezd tuzaylik» (tayoqchalarni 1-10 gacha ketma-ket qo'yish)
- «Qaysi tayoqcha uzunroq?»
- Oddiy qo'shish: $2+3=5$ (qizil + och yashil = sariq).

«To'rtinchi ortiqcha»

4 ta rasm: uchta transport, bitta meva → bola ortiqchasini topadi va nima uchunligini tushuntiradi.

Rolli o'yinlar (eng muhimi!)

- Doktor, do'kon, oshxona, oila, pochta, kutubxona...

Tavsiya: haftada 3-4 marta 20-25 daqiqa erkin rol o'yini + 1 marta rejali (tarbiyachi yangi syujet kiritadi).

«Hikoya rasm»

4-5 ta ketma-ket rasm beriladi → bola voqea haqida hikoya qiladi.

Keyin rasmlarni aralashtirib qo'yib, qayta tartiblashni so'raymiz.

5-6 yosh (katta guruh)

Nikitin o'yinlari

- «Katlanadigan kubiklar» (pattern blocks)

- «Unikub» (32 ta kubikdan 60 ta topshiriq)
- «Ramkalar va vloyishlar» (Montessori uslubi).

«Tangram» va «Kolumbning tuxumi»

Berilgan siluet bo'yicha geometrik figuralardan rasm yasash.

Savodxonlikka tayyorlov o'yinlari

- «Tirilgan harflar»: harflar yerga sochiladi → «A harfi qani? U bilan boshlanadigan so'z ayt!»

- «Bo'g'inga bo'lish»: bola so'zni chapak chalib yoki sakrab bo'g'inlarga ajratadi (masalan, «KITOB» → ki-tob).

- «So'zni davom ettir»: ol-ma → ol-ma → ol-ma → olma (oxirgisida to'liq so'z aytish).

Matematik o'yinlar

- 10 ichida qo'shish va ayirish (rasmli kartochkalar bilan)
- «Do'kondagi pul» (o'yin puli bilan hisoblash)
- «Soat bilan o'yin» (to'liq soat va yarim soatni ko'rsatish).

6–7 yosh (maktabga tayyorlov guruhi)

Bu yoshda bola maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun quyidagi ko'nikmalar bo'lishi kerak:

Fonematik eshitish to'liq shakllangan

O'yinlar:

- «Birinchi tovushni top»
- «Oxirgi tovushni ayt»
- «So'zni o'zgartir» (masalan, «makaron» → «pakaron» → «pataron» → bola xato tovushni topadi).

20 gacha hisoblash, 10 ichida yodda qo'shish va ayirish

O'yin: «Matematik labirint» — har bir katakchada misol, to'g'ri yechsa keyingi katakka o'tadi.

Diqqat va xotira

- «10 ta so'zni esla» (10 ta so'z aytib, bola takrorlaydi)

- «Eshityapmiz-chizayapmiz»: «Katta qizil doira chiz, uning ichiga kichik ko'k uchburchak qo'y...» (6-7 elementgacha).

Muammoli vaziyatlarni yechish

O'yin: «Sehrli sumka» — sumkada turli predmetlar bor, tarbiyachi muammo aytadi: «Qanday qilib bu narsalar yordamida daryodan o'tish mumkin?»

Grafomotorika (qo'l yozuvga tayyor)

- Nuqtalarni biriktirish

- Labirintlar

- «Elementlar bo'yicha naqsh chizish» (to'lqin, tish, halqa, shlyapa va h.k.)

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, o'yin texnologiyalarining samaradorligi birinchi navbatda tarbiyachining metodik tayyorgarligi va o'yinlarni to'g'ri tanlashi bilan bog'liq. Ba'zi guruhlarda o'yinlar faqat ko'ngilochar shaklda qo'llanilgani sababli rivojlantiruvchi natija yetarli bo'lmagan holatlar kuzatildi.

Shuningdek, o'yinlarning bolaning yosh xususiyatlari va individual ehtiyojlariga moslashtirilishi juda muhim. Tajribalar shuni tasdiqladiki, kompleks o'yinga asoslangan ta'lim modeli an'anaviy metodlarga nisbatan 2–3 baravar yuqori samara beradi.

Xulosa

Rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlar maktabgacha ta'lim tizimida bolaning har tomonlama kamol topishini ta'minlaydigan eng samarali vositalardan biridir. O'yin orqali o'qitish jarayoni bolaning bilish, ijtimoiy-emotsional, nutqiy va jismoniy rivojlanishini kompleks qo'llab-quvvatlaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalari bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalarni kengaytirish.

Tarbiyachilar uchun pedagogik o'yinlardan foydalanish bo'yicha muntazam treninglar tashkil qilish.

O'yin jarayoniga STEAM, Montessori, Reggio Emilia kabi zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish.

Ota-onalar bilan hamkorlikda uy sharoitida o'yinli rivojlantirish dasturlarini joriy etish.

Rivojlantiruvchi o'yinlar samaradorligini baholash uchun diagnostik kartalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar.

1. Saidahmedov, N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Jalolov, A. *Pedagogik texnologiya asoslari*. Toshkent: Fan, 2015.
3. Yusufbekova, N. A. *Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi*. Toshkent: Sharq, 2018.
4. Xolmatova, N., & Qurbonova, D. *Maktabgacha ta'lim metodikasi*. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Montessori, M. *The Montessori Method*. Transaction Publishers, 2008.
6. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach*. Ablex Publishing, 2012.
7. Bodrova, E., & Leong, D. *Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. Merrill/Prentice Hall, 2006.
8. National Association for the Education of Young Children (NAEYC). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs*. Washington, D.C., 2020.
9. Ismoilova, M. *Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalarining qo'llanilishi*. — "Pedagogika" jurnali, 2022, №3, 45–52-betlar.
10. Sharipova, G. *Bolalarni rivojlantiruvchi o'yinlar tizimi*. Toshkent: Innovatsiya, 2021.